

Bog anmeldelser.

WILLIAM SCHARLING. **Handel, Værdi og Penge.** København 1910. (568 S.).

Som første Del af Samfundsøkonomiens andet Bind har Professor Scharling udsendt »Handel, Værdi og Penge«.*) Med beundringsværdig Energi fortsætter den alderstegne Lærde det med »Samfundsproduktionen« paa begyndte Værk, der fra først til sidst er præget af sin Forfatters mest fremtrædende Karaktertræk som Videnskabsmand: den omfattende Kundskabsfylde og den ubestikkelige Redelighed i Tankegangen. Man er, naar man læser Scharlings Udviklinger, saa behagelig fri for den lyriske Overfladiskhed og de tendentiøse Paastande, som saa let og ofte glider ind i Fremstillingerne af Økonomien, og man faar trods Emnets vide Forgrening overordentlig god og fyldig Besked paa næsten alle Punkter. Det Publikum, som det foreliggende Værk først og fremmest henvender sig til, er i Følge Forholdets Natur de statsvidenskabelige studerende ved Københavns Universitet. Scharlings fornævnte Forfattereigenschaften gør ham fortrinlig skikket til at være netop Lærebogsforfatter, og selv om det bindstærke Værk, som »Samfundsøkonomiens Teori« tegner til at blive, vel nok vil aflokke en og anden af de studerende et lille Forskrækkelsesudbrud, saa vil

*) Første Bind, »Samfundsproduktionen«, er anmeldt i Nationaløkon. Tidsskrift 1908, S. 620—629, af K. A. Wieth-Knudsen.

Bog anmeldelser.

WILLIAM SCHARLING. **Handel, Værdi og Penge.** København 1910. (568 S.).

Som første Del af Samfundsøkonomiens andet Bind har Professor Scharling udsendt »Handel, Værdi og Penge«.*) Med beundringsværdig Energi fortsætter den alderstegne Lærde det med »Samfundsproduktionen« paa begyndte Værk, der fra først til sidst er præget af sin Forfatters mest fremtrædende Karaktertræk som Videnskabsmand: den omfattende Kundskabsfylde og den ubestikkelige Redelighed i Tankegangen. Man er, naar man læser Scharlings Udviklinger, saa behagelig fri for den lyriske Overfladiskhed og de tendentiøse Paastande, som saa let og ofte glider ind i Fremstillingerne af Økonomien, og man faar trods Emnets vide Forgrening overordentlig god og fyldig Besked paa næsten alle Punkter. Det Publikum, som det foreliggende Værk først og fremmest henvender sig til, er i Følge Forholdets Natur de statsvidenskabelige studerende ved Københavns Universitet. Scharlings fornævnte Forfattereigenschaften gør ham fortrinlig skikket til at være netop Lærebogsforfatter, og selv om det bindstærke Værk, som »Samfundsøkonomiens Teori« tegner til at blive, vel nok vil aflokke en og anden af de studerende et lille Forskrækkelsesudbrud, saa vil

*) Første Bind, »Samfundsproduktionen«, er anmeldt i Nationaløkon. Tidsskrift 1908, S. 620—629, af K. A. Wieth-Knudsen.

dog den almindelige Følelse hos dem være Taknemmelighed over i Studiets Hoveddisciplin at faa fast Grund under Fødderne med en solid moderne Lærebog.

Skal det statsvidenskabelige Studium ved Københavns Universitet hævde sig ikke alene som en Gren af den fri videnskabelige Forskning, men ogsaa ved Siden af det juridiske som en solid Uddannelse til praktisk Arbejde, navnlig i den offentlige Administration, maa Mængden af Lærebøger betydelig øges. Scharling staar, hvad Udgivelse af Lærebøger angaar, som et lysende Eksempel med sin Bankpolitik, Handels- og Toldpolitik samt de to udkomne Bind af Teorien; det er at haabe, at han vil faa Kræfter til at fuldende hele sit planlagte Værk, der selvfølgelig ogsaa paakalder Interesse langt ud over Universitetskredsene.

For Scharlings Elever er og maa Hovedindholdet af »Handel, Værdi og Penge« selvfølgelig være kendt; men man kan dog atter og atter glæde sig over Tilføjelser, som helt ud har Nyhedens Interesse, og Afsnit, der fremtræder saaledes omarbejdede, at de vinder i Klarhed og Fylde. For Offentligheden har Værdilæren foreligget i de to kendte Universitetsprogrammer, og adskilligt andet af Bogen vil være kendt fra Afhandlinger i Nationaløkonomisk Tidsskrift; hvor Emner, som ligger Handels- og Toldpolitiken eller Bankpolitiken nær, berøres, er enkelte Fremstillinger herfra medtagne. Men »Handel, Værdi og Penge« giver for første Gang paa Tryk en samlet systematisk Fremstilling af Omsætningslæren fra Forfatterens Haand.

Stoffet grupperer sig naturligt i tre Hovedafdelinger i Overensstemmelse med Bogens Titel; men i en fortrinlig Indledning skildres kort Grundtrækkene i Omsætningens Natur og Væsen samt dens økonomiske Betydning, og der gøres desuden i det første Afsnit Rede for »Omsætningens Mekanisme«.

Ligesom i »Samfundsproduktionen« gaar Forfatteren i nærværende Bog ud fra »de mindste Midlers Lov«, udtrykt i

Sætningen om, at man søger at opnaa Tilfredsstillelse af en Fornødenhed med det mindst mulige Arbejde og navnlig ved en Anstrængelse, som er mindre pinlig end Savnet ved ikke at faa den paagældende Fornødenhed tilfredsstillet (Side 2). Studiet over Omsætningsforholdene bør Nationaløkonomien efter Scharlings Mening bygge paa Tilstandene i det økonomisk udviklede, arbejdsdelte Samfund. I det primitive Samfund forekommer Ombytningen kun som noget tilfældigt og sporadisk, og det beror paa rent individuelle Forhold, under hvilke Vilkaar den kommer til at foregaa. Hovedmotivet til at bytte er paa det primitive Stadium straks at komme i Besiddelse af en Genstand, hvis Frembringelse ellers vilde tage en vis Tid; men for den Intensitet, hvormed den enkelte attraar en saadan øjeblikkelig Fyldestgørelse, lader der sig ikke let opstille Regler. Først naar Arbejdsdelingen er gennemført, bliver Ombytningen et almindeligt, regelmæssigt Fænomen, og ved Siden af Trangen kommer nu Anstrængelsen ved Tingenes Frembringelse til som et afgørende Moment ved Bestemmelsen af de Grænser, indenfor hvilke Ombytningens Vilkaar ville blive fastsatte; først paa dette Stadium af Ombytningens Udvikling lader der sig opstille bestemte Love for den. — Scharling vender sig derfor polemisk mod de mange Nationaløkonome, der »tager netop den isolerede, tilfældige Ombytning til Udgangspunkt for Besvarelsen af det Spørgsmaal, hvad der bestemmer Tingenes Omsætningsværdi, saaledes som det ogsaa særlig er Tilfældet med den moderne Grænseværdilære» (Side 4). I Konsekvens heraf interesserer Scharling sig i selve Værdilæren da ogsaa saa godt som udelukkende for Omsætningsgenstandenes Markedsværdi, et Fænomen, der egentlig kun kan forekomme paa et udviklet Stadium af Omsætningslivet, naar der er dannet et Marked. Det er ligeledes ud fra det valgte Stade konsekvent, at Scharling retter et af sine Hovedangreb paa Bøhm-Bawerks Værdilære paa dennes Forhold til Bestemmelsen af Værdien i den almindelige Handelsomsætning.

Første Afsnit af Bogen om Omsætningens Mekanisme bringer i Kapitel I en interessant Skildring af Handelsvirksomheden og de forskellige Arter af Omsætning. Det skal blot noteres, at Scharling angaaende Handelsvirksomheden, fra hvilket det tidligere dermed forbundne mere materielle Arbejde efterhaanden udskilles, fastholder Betegnelsen: uproduktiv Virksomhed (Side 37). Dette Standpunkt er konsekvent ud fra den Definition af produktiv Virksomhed, som er givet i Produktionslæren; men det synes uheldigt, bl. a. fordi Betegnelsen saa stærkt støder an mod Sprogbrugen, der af Forfatteren netop er benyttet som Argument for at begrænse »Produktion« til Frembringelse af et synligt Resultat.

Overfor Forbrugsforeningerne stiller Scharling sig kritisk og mener ikke, at deres Trivsel og Eksistens har godtgjort Detailhandelens Overflødighed eller blot, at den i utilbørlig Grad fordyrer Varerne paa Kundernes Bekostning; han mener, at deres Styrke ligger i deres Begrænsning til Forsyningen af ensartet og lidet omfattende Forbrug (Side 56), og han anerkender deres Berettigelse og Betydning indenfor dette Omraade. Paa Stormagasinerne ser han med ret velvillige Øjne og fremhæver, at, selv om de gør et større eller mindre Antal Detailhandlere overflødige, skaber de nye — og maaske sikrere og bedre — Stillinger for mange Mennesker.

I Kapitel II beskrives Marked og Børs, Leverings- og Terminshandel. Der skelnes mellem det konkrete Marked: et Sted, hvor der foregaar en offentlig Forhandling om Køb og Salg af Varer, ved hvilken et større Antal Købere og Sælgere er til Stede og i fuld Frihed forhandler om Priserne, saaledes at de bestemmes ens for alle for samme Vare, — og det abstrakte Marked, der ikke er knyttet til noget Sted; Børsen kaldes den mest fuldkomne Form for Markedet.

Kapitel III omhandler Kapitalomsætningen. Kredittens Begreb kaldes dobbeltsidigt, og der skelnes mellem passiv og aktiv Kredit (paa en noget anden Maade end tidligere

i Forelæsninger). Kreditinstitutioner som Banker og Sparekasser behandles paa samme Maade som i Bankpolitikken; derimod faar Kreditforeningerne en særlig Omtale, der navnlig knytter sig til danske Forhold.

Kapitel IV giver Befordringsindustriens Historie og Teori. Det er særlig Tarifsørgsmaalet, som interesserer. Her hævder Scharling, at man vel for Godstrafikens Vedkommende har afpasset Befordringstaksterne efter Jernbanernes særlige Bestemmelse og Beskaffenhed: en Masse-transport til betydelig lavere Pris, end den vilde kunne præsteres med Fortidens Befordringsmidler — men at Person-tariferne i Almindelighed langtfra kan siges at svare til den betydeligt forøgede Transportevne, som Jernbanerne er i Besiddelse af, og at de almindeligst fulgte Tariferingsprinciper utvivlsomt er urigtige (Side 133). Hvad Forfatteren udvikler om Tarifsørgsmaalene har vundet Opmærksomhed langt ud over Landets Grænser og vinder jo Dag for Dag i Aktualitet.

Bogens andet Afsnit: Værdilæren, tør vel opfattes som Hovedafsnittet, hvad tildels fremgaar af dets Omfang (200 Sider) og i hvert Tilfælde følger af Værdiproblemets centrale Stilling i Økonomien. Naar der ikke i nærværende Anmeldelse skal gives det en dertil svarende udførlig Omtale, er Grunden hertil den, at Værdilæren, som foran nævnt, alt tidligere har foreligget for Offentligheden, tildels endog i udførligere Skikkelse end her.

Allerede i det indledende Kapitel (V) om Værdilærens Begrebsbestemmelse træder Scharling i Modsætning til den gængse Opfattelse, idet han nærmest forkaster Anvendelsen af Begrebet »Nytte« i Værdilæren, fordi den Dom, der indeholdes i Betegnelsen »nyttig«, overvejende er af moralsk Natur, medens den Vurdering, der ligger til Grund for Brugsværdien (og dermed atter for Bytteværdien), væsentlig er af økonomisk Art (Side 148). Denne Modsætning, som udmunder i en udførlig Kritik

af Grænseværdilæren, maa vel siges at have sine Hoved-momenter deri, at Scharling stærkere end almindeligt betoner Anstrængelsens Betydning for Værdiens Fastsættelse og Kravet om Værdilærens Enhed, der ikke tillader en Deling mellem Værdi- og Prislære og navnlig ikke Opstilling af et værdibestemmende Moment, som ikke giver Forklaring paa alle Værdifænomener. Paa den anden Side betoner ogsaa Scharling ofte og stærkt Værdiens subjektive, vekslende Karakter og tager bestemt Afstand fra det klassiske Begreb om en »naturlig« Værdi. Ifølge hele sit videnskabelige Temperament er Scharling kritisk Mægler; saavel hans Kritik som hans Mægling hører og læser man med stort Udbytte.

I et lille interessant Kapitel (IV) om Værdisvingninger og deres Regulering igennem Tilbud og Efterspørgsel betones det svingende i Værdien: »Enhver Ting er saaledes uafledelige Værdisvingninger undergiven, og enhver Teori, der ikke gør tilstrækkelig Rede herfor og behørig forklarer Grunden dertil, er ufuldstændig og ufyldstgørende og vil derfor ogsaa vise sig urigtig«. Der gøres dernæst grundigt op med den gamle Frase om Tilbud og Efterspørgsel som dem, der bestemmer Værdien.

I Kapitlerne VII, VIII, IX og X gennemgaar Forfatteren Værdilærens Udvikling i dens forskellige Faser: Objektive Værditeorier, Overgangen til de subjektive Værditeorier (Fr. Bastiat), de subjektive Værditeorier og særlig Bøhm-Bawerks Grænseværdilære. Denne Fremstilling indtager forsaavidt en særlig Plads i Scharlings Produktion, som han her anvender den historisk-kritiske Metode som et Hovedled i sin Bevisførelse. I det store og hele faar man et udmærket Billede af Udviklingsgangen; men af enkelte Forfattere er Fremstillingen dog saa lidt positiv, at det kniber med at vinde den fulde Forstaaelse af deres Standpunkter; dette gælder saaledes Jevons og særlig Marshall. — Dommen over Karl Marx synes noget haard; der frakendes ham al videnskabelig Værd; men dog ofres der ham — noget

inkonsekvent — over otte Sider Referat og videnskabelig Kritik. Nogen Værdi har dog vel ogsaa Marx' stærke, omend ensidige Hævden af Arbejdets værdiskabende Evne. — Fremstillingen og Kritiken af de subjektive Værditeorier knyttes hovedsagentlig til Mengers og Bøhm-Bawerks Værker.

Den første er Scharling i det store og hele enig med, den sidste ofrer han en indgaaende Kritik i et særligt Kapitel (XI). Det springende Punkt synes for Scharling at være Mengers Forudsætning om, at de af ham fremstillede Sætninger faktisk er knyttede til Vurderingen af det Forraad, hvorover Besidderen raader. B.-B. gaar i sin Grænseværdilære ud over denne Forudsætning, og dermed, mener Scharling, brister Forudsætningen for Rigtigheden af den Teori, at Værdien er bestemt ved den sidste, mindst vigtige Enhed af et Forraad. Kritiken af Grænseværdilæren samles i syv Punkter, og ender i en Anerkendelse af, at den østrigske Skole har den Fortjeneste paa afgørende Maade at have brudt med den ældre Lære og hævdet Værdiens subjektive Karakter, bl. a. ved Opstillingen af Begrebet »Grænsenytte«, der har haft stor Betydning netop ved at bane Vej for en almindeligere Forstaaelse af Værdiens subjektive Karakter; men til denne Anerkendelse er føjet en stærk og vel nok berettiget Dadel over Tilbøjeligheden til at ville klare alt med Ordet »Grænsenytte«.

I Kapitel XII resumerer Scharling Værdiloven i Tilslutning til Bastiat i den kendte Sætning om den forskaaede Anstrængelse. I Udenværkerne til Værditeorien betoner Scharling stærkt det subjektive i Værdien; men saaledes som den forskaaede Anstrængelse nærmere forklares, f. Eks. S. 305, synes det, som om det objektive ved den i sidste Øjeblik har vundet Overtaget; i selve Værdilovens endelige Form afspejles Brydningerne mellem gammelt og nyt, men saaledes, at det gamle i Grunden staar med Palmerne i Hænderne.

I Kapitlerne XIII og XIV om Produktionsomkost-

ningerne, om Ombytning af Arbejds- og Tjenesteydelser samt om Værdilærens Konsekvenser underbygges og prøves de ved Værditeoriernes Udvikling vundne Resultater gennem en Række lærerige Betragtninger.

Bogens tredje Afsnit omhandler Udenrigshandel og internationale Værdier. Forfatteren lægger i det indledende Kapitel (XV) megen Vægt paa at nedbryde — eller rettere flytte — de gamle Grænser mellem Begreberne indenrigsk og udenrigsk Handel. Det fremhæves, at det er de samme Love for Omsætning og Værdi, som gælder for og behersker begge Omraader (Side 342). Læren om Udenrigshandel og de internationale Værdier defineres som »en Fremstilling af, hvorledes Værdierne bestemmes og Omsætningen former sig under Forhold, der kun i begrænset Grad eller endog slet ikke tilsteder den frie Bevægelighed af Arbejdskraft og Kapital, hvormed Værdilæren regner som sin Forudsætning, hvad enten disse Forhold er tilstede i den udenrigske eller den indenlandske Omsætning« (Side 351). Dette Synspunkt, der vel i og for sig er rigtigt, er det dog aabenbart vanskeligt at fastholde overfor de enkelte mødende Spørgsmaal, og i de efterfølgende Kapitler bliver da ogsaa som oftest de nationalt-statsligt afgrænsede Territorier Grundlaget for Betragtningerne. Selve denne Brydning mellem Synsmaaderne er interessant, fordi den svarer til de to faktiske, hinanden mødende Strømninger i Omsætningslivets Udvikling.

I Kapitlerne XVI og XVII om Udenrigshandelens Forudsætninger og Vilkaar samt om de internationale Værdier og deres Bestemmelse fremstilles og kritiseres fornemmelig de Mill'ske Teorier. Et af de vigtigste af de omhandlede Enkeltspørgsmaal er vel det om Arbejdslønnens forskellige Højde i Landene og dette Moments Indvirkning paa den internationale Konkurrenceevne. Afsnittet slutter med to Kapitler XVIII og XIX om Handelsbalancen og dens Opgørelse samt om Vekselomsætning og

Vekselkurser, der hver for sig indeholder mange interessante Betragtninger og gode Fremstillinger.

Bogens fjerde og sidste Afsnit (Kapitlerne XX til XXIV) omhandler Omsætningens Hjælpemidler. Det indledes med et Kapitel om Penge og deres Funktioner. Scharling har selvfølgelig Ret, naar han i Skildringen af Pengenes Opstaaen lægger saa stærk Vægt paa deres Varekarakter, som han gør. Overtor den stærke Fastholden af dette Moment, naar det drejer sig om at give en for Nutiden rigtig Definition af Penge, rejser der sig imidlertid adskillige Betæneligheder. Som den nødvendige Forudsætning for, at en Genstand kan blive almindelig Omsætningsmiddel, anfører Scharling, at den først og fremmest maa være en almindelig attraaet Brugs-genstand (Side 444). Den Brugbarhed, hvorom der for de ædle Metaller Vedkommende kan være Tale, naar man ser bort fra den monetære Anvendelse, er Anvendeligheden til Smykker og andre Luksusgenstande; men med al Respekt for Efterspørgselen efter ædle Metaller (og da i Særdeleshed efter Guld) til industrielt Øjemed, kan man dog næppe med Rette betragte den som Grundlaget for de ædle Metaller Anvendelighed som Omsætningsmiddel. De ædle Metaller har efterhaanden vundet en selvstændig Værdi som Omsætningsmiddel og emanciperet sig fra den Værdi, der hviler paa den industrielle Anvendelse. — Man savner i Læren om Pengene noget en samlet, præcis og skarpt afgrænsende Definition af Pengebegrebet; Svar paa Spørgsmaalet: »Hvad er Penge?« faar man først ved Gennemlæsningen af flere Sider, og det er ikke helt let for Læseren at afgrænse f. Eks. Penge- og Møntbegrebet mod hinanden.

Begyndelsen af Kapitlet om Pengenes Værdi er vel skikket til at vise Faren ved at betone Pengenes Varekarakter saa stærkt som Scharling; thi han maa dér indrømme, at Pengenes Værdi i første Instans bestemmes ved deres Egenskab som almindeligt Omsætningsmiddel,

og at det Stof, hvoraf de er lavede, for saa vidt bliver ligegyldigt, som enhver Genstand, der bliver valgt til Omsætningsmiddel, ceteris paribus, vil faa ganske samme Værdi. Paa den anden Side, hævder Scharling, er det klart, at forsaavidt »Pengemønterne« virkelig er at betragte som stemplede Barrer, maa deres Værdi falde sammen med saadanne Barrers, d. v. s. med selve de ædle Metaller Værdi, og Pengenes Værdi synes da bestemt ved to forskellige og af hinanden aldeles uafhængige Momenter (Side 481). — De to Momenter behandles derefter for sig, og endelig vises det, hvorledes de falder sammen til ét; men samtidig degraderes faktisk »Pengenes Varekarakter« fra at være »den nødvendige Forudsætning for, at en Genstand kan blive almindeligt Omsætningsmiddel« til at være et Moment, der bevirker, at Pengenes Mængde og dermed deres Værdi »gøres afhængig af et Forhold, der i det væsentlige maa siges at være unddraget de Enkeltes saa vel som navnlig Regeringernes Vilkaarlighed, og som derhos stiller sig ens for alle de Nationer, der bruger Penge af ædelt Metal.« (Side 491—92).

Kapitlerne om Pengenes Værdiforandringer og om Virkningerne deraf hører til Bogens bedste og interessanteste. De forskellige Metoder til Beregning af »index numbers« omtales ret udførligt, og Prishistorien i det 19de Aarhundrede fremstilles paa Grundlag heraf; for Tiden 1500—1800 har Scharling i det væsentlige bygget sine bekendte Undersøgelser paa Kornets Pris og Arbejdslønnen. Med fuld Føje tager han i Betragtningen af Prisbevægelserne Udgangspunkt i Pengemængden og gentager de polemiske Bemærkninger, han i 80'ernes og 90'ernes Diskussion om Bimetallismen gjorde overfor den modsatte Opfattelse, der gaar ud fra Bevægelserne i Omsætningsgenstandenes Mængde.

Bogens sidste Kapitel omhandler Papirspengene. Grunden til, at de er behandlede efter Pengene i al Almindelighed, er vel den, at de efter Forfatterens Mening

staar som en Art Overgangsform mellem »Penge« og »Kreditmidlerne«, der skal behandles i næste Bind. Men ved at medtage Papirspengene i nærværende Bind er det dog betonet, at de er Penge, hvad ogsaa Fremstillingen bygger paa. Iøvrigt er Scharlings Opfattelse af Papirspengenes Anvendelse kortest udtrykt saaledes: En Papircirkulation vil, forsaavidt det er muligt at begrænse dens Omfang til, hvad Omsætningen kræver, meget vel kunne udfylde en Pengecirkulations Opgave, ja til en vis Grad endogsaa være nok saa hensigtsmæssig og konstant som en Møntcirkulation, fordi den ikke er bestemt ved den af Omsætningens Krav uafhængige Metalproduktion (Side 550). Men paa den anden Side er »af alle økonomiske Ulykker, som kunne ramme et Land, en overdreven Udstedelse af Papirspenge en af de største« (Side 559).

Helge Smith.

SIDNEY and BEATRICE WEBB. **English Poor Law Policy.** Longmans, Green & Co., London. Pris 7 sh. 6 d.

Det er vel nu aabenbart for alle, at England staar midt i en **mægtig** socialreformatorisk Æra, der sikkert baade i Bredden og Dybden vil overgaa den, som Tyskland oplevede i Firserne i forrige Aarhundrede. Den indledes med Ulykkesforsikringsloven af 1897, som i 1906 udvidedes saaledes, at den blev Verdens mest radikale, omend langt fra mest fuldkomne Lov paa sit Omraade. Derefter fulgte Alderdomspensionsloven af 1908, der hviler paa et Princip, som hidtil kun var bleven bragt til Anvendelse i et ganske lille europæisk Land og i nogle fjærne australske Kolonier, og som ved sin Dristighed fremkaldte en hel Panik blandt de sagkyndige.